

Мінцис Е. Є.,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

АНАФОРИЧНА ТА КАТАФОРИЧНА ФУНКЦІЇ АЛЮЗІЇ (на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу)

У статті робиться спроба узагальнити особливості алюзивного процесу на матеріалі творів сучасних британських і американських письменників та визначити анафоричну і катафоричну функції алюзивних антропонімів.

Ключові слова: алюзія, алюзивний процес, антропонім, анафорична та катафорична функції, інтертекстуальність.

В статье делается попытка обобщить особенности аллюзивного процесса на материале приведенных современных британских и американских писателей и определить анафорическую и катафорическую функции аллюзивных антропонимов.

Ключевые слова: аллюзия, аллюзивный процесс, антропоним, анафорическая и катафорическая функции, интертекстуальность.

The article presents an attempt to generalize peculiarities of allusive process based on works by modern British and American authors and to define anaphoric and cataphoric functions of allusive anthroponyms.

Key words: allusion, allusive process, anthroponym, anaphoric and cataphoric functions, intertextuality.

Алюзивний процес має певні умови виникнення: відомість джерела алюзії читачу, присутність мінімум двох текстів: прецедентного і текста-реципієнта, алюзивного антропоніма та опосередкованого культурою спілкування автора тексту з попередніми текстами та реальністю. Модель алюзивного процесу з участю антропоніма включає структурно-семантичні, змістовні та функціональні ознаки [9, с. 25] та включає дві складові: кодування інформації автором і декодування її читачем. Процес кодування інформації автором обумовлений потребою передачі додаткових смислових пластів у тексті. Процес декодування інформації читачем передбачає знаходження конструктивного принципу структури авторської моделі і виявлення імпліцитної інформації, яку хотів виразити автор, опираючись на смислові центри тексту [4, с. 64]. Чим більше читач обізнаний у філософії, історії, літературі тощо, іншими словами, чим більша його ерудиція, тим більше у нього можливостей досягти адекватного розуміння прихованого змісту алюзії.

Мета пропонованої статті, аналіз анафоричної та катафоричної функцій алюзивних антропонімів у сучасному художньому англомовному дискурсі, передбачає вирішення таких **завдань**: узагальнити існуючі класифікації алюзивних антропонімів; розглянути особливості алюзивного процесу у творах британських та американських авторів; проаналізувати функції алюзій у тексті-донорі і тексті-реципієнті.

Феномен алюзії, яка є одним з проявів інтертекстуальності, особливості алюзивного процесу активно вивчалися у працях таких мовознавців, як І. Арнольд, І. Гальперін, М. Тухарелі, Л. Машкова, Н. Фатеева, Т. Наумова, У. Торнтон та ін., разом з тим функції алюзій у сучасному художньому дискурсі ще недостатньо досліджені. Цим зумовлена актуальність даної роботи.

Л.А. Машкова виділяє такі спільні ознаки алюзивного процесу:

- 1) алюзивний процес має двосторонній характер: взаємодія, взаємовплив твору та відповідного джерела;
- 2) алюзія є посиланням на конкретний літературний твір;
- 3) про алюзію в тексті “сигналізує” алюзивне слово чи словосполучення;
- 4) алюзивне слово чи словосполучення дозволяє встановити зв’язок із відповідним літературним джерелом;
- 5) розуміння алюзії не можна зводити лише до виявлення алюзивного факту, оскільки зміст твору збагачується не лише за його рахунок, а й через встановлення між двома творами цілої низки додаткових зв’язків: аналогій, паралелей, чи навпаки, протиставлень, антитез;

6) необхідною умовою ефективного алюзивного процесу є загальність поетичної парадигми та “філологічного мінімуму” [5, с. 25-33].

Існує багато визначень алюзії, загальним для всіх трактувань є інтерпретація алюзії як непрямого посилання на якийсь факт, особу чи подію, які припускаються відомими [1].

Так, Ю. Скребнев вважає, що алюзія – це особливий вид метафори, стисле посилання на якусь загальновідому літературну чи історичну подію. Письменнику немає потреби пояснювати, що він має на увазі, тому що припускається, що обізнаність читача є достатньою для розуміння інтенції письменника [8, с. 115], оскільки “алюзії базуються на акумульованому досвіді і знаннях автора, який покладається на відповідний досвід і знання читача” [3, с. 188]. За визначенням А. Тютенка, алюзія – це різновид натяку, який є посиланням через відповідний знак (що може належати до будь-якої семіотичної системи) на певний культурний денотат, а не тільки на інший текст [11, с. 5-6].

Існує багато класифікацій алюзій за різними принципами. Так, М. Тухарелі пропонує класифікацію алюзій за їх семантикою:

1. Власні назви – антропоніми. До цієї групи також відносяться зооніми, топоніми, космоніми, ктематоніми, теоніми.
2. Біблейні, міфологічні, літературні, історичні та інші реалії.
3. Відгуки цитат, сентенцій, ремінісценцій [10, с. 16-17].

Визначаючи семантичні особливості алюзії, М. Воробйова окреслює три складові алюзивних мовних одиниць:

- 1) значення мовних одиниць незалежно від контексту (словникове значення);
- 2) зміст алюзивних засобів, який вони набувають у тексті-джерелі;
- 3) зміст алюзивних засобів, який вони набувають у тексті-реципієнті [2, с. 92].

Відповідно до інформації, яку вони передають, алюзії поділяються на оцінно-характеризуючі, оказіональні, текстоструктуруючі та передбачуючі [1].

Згідно Н. Семешко алюзії виконують такі функції:

- 1) за допомогою алюзії здійснюється зв'язок між різними творами;

2) потрапляючи в текст нового твору, алюзія трансформується і збагачує новий текст, входячи в нього за допомогою різних стилістичних засобів [7].

Л. Горнакова зазначає, що лексична зв'язність художнього тексту забезпечується завдяки виконанню елементами анафоричної чи катафоричної функцій. Знаки можуть виконувати анафоричну функцію, відсилаючи до попередніх фрагментів тексту, орієнтуючи читача "вверх" по тексту. Виконання катафоричної функції означає вказівку на наступний, "той, що стоїть нижче" по відношенню до місця його вживання, фрагмент тексту. Алюзивні антропоніми виконують одночасно анафоричну функцію, здійснюючи відсилання до первинного контексту ситуації чи денотату, і катафоричну функцію, створюючи конотації для денотата в отриманому тексті [4, с. 64].

Аналіз показує, що сучасні англійські та американські письменники застосовують алюзії, які є різноманітними як за тематикою, так і за функціями. Так, з 71 прикладів алюзій, більшість з яких є антропонімами, 29 – літературно-художні, 23 – історично-географічні, 8 – біблійні, 5 – мистецько-наукові. У двох випадках зустрічаємо комбінацію з двох алюзій в одному абзаці: історичну + біблійну та фольклорну + літературну. Більшість алюзій є маркованими алюзивними антропонімами, вони супроводжуються в тексті лексичними одиницями like, as if, as та ін., які є маркерами порівняння [9, с. 14]. Однакові анафоричні алюзії знаходимо в таких прикладах: 1. *When I was little, I used to dream that the hotel, the grounds, the beaches and ocean were my own private Wonderland into which I had fallen like Alice* (V. C. Andrews). *She couldn't remember what she had dreamed but she knew how it had started: with her walking into that damned painting like Alice going through the looking-glass* (S. King). 2. *After tonight, she and Bill only had one night and two days left. Two nights if she stayed till Friday. But after that they both had to go back to their real lives. She felt like Cinderella real at the ball, and she didn't want the coachmen to turn back into white mice* (D. Steel). *When he had commented on the personality transformation she had undergone, she had said, "I had two good teachers, my stepsisters. We reversed the fairy tale. They were the beauties and I was ugly Cinderella. Only I instead of a fairy godmother, I have you."* (M. H. Clark).

Джерелами проаналізованих літературно-художніх алюзій є казки (*Cinderella, 1001 Arabian Nights, Pinocchio, Winnie the Pooh*); літературні твори (*Sherlock Holmes, the Little Prince, Don Quixote*); фільми (*Godzilla, Frankenstein*). На відміну від вищезгаданих алюзій, які можна віднести до номінативних (посилання на факт, особу через фрагментарне відтворення тексту), алюзії, що неодноразово відсилають читача до творів Шекспіра, є алюзивними цитатами (повним і точним відтворенням тексту) [6, с. 66]: *"What is that expression Monsignor always uses when he's suspicious about something?" – "Something is rotten in the state of Denmark,"* Willy replied. *"Is that what you mean?"* (M. H. Clark). Часто автор перефразує алюзивну цитату, посилюючись на твір-донор чи інтерпретує літературне джерело, щоб надати тексту іронічне звучання: *"To speak or not to speak," as your so great Shakespeare says, "that is the question."* I did not trouble to correct the quotation (A. Christie). *She did not like the way this conversation was going; it made her think of those Shakespearean plays where people stabbed their friends in the back and then reeled off long, sanctimonious soliloquies explaining how unavoidable it had been* (S. King).

В аналізованих творах знаходимо чималу кількість алюзій на відомі історичні особи та реалії, які виконуючи катафоричну функцію у тексті-реципієнті, набувають додатковий смисл, що несе в собі відображення суб'єктивної авторської оцінки певних подій, характеристик та реалій. Наприклад, всім відома постать Жанни Д'Арк, національної героїні Франції. У художньому тексті її ім'я вживається для характеристики таких рис, як справедливність, відповідальність та волелюбність: *"I think you remind me of ... Joan of Arc, I think you call her. We call her Jeanne d'Arc, she believed in all the same things you do. The truth, the power of the sword in the name of God, and freedom."* (D. Steel). Автор наступного роману, натякаючи на войовничість та бешкетування хлопця Едді Района, з долею іронії порівнює його з полководцем Олівером Кромвелем: *Father Hogan kept saying, "What Cromwell undone Eddie Ryan will finish," and pretending to panic when he saw him coming near the church* (M. Binchy).

Цікавим є те, що одна й та сама алюзія набуває різної конотації у новому контексті. Порівняємо такі приклади: *"Miss Rivers coordinates everyone's schedule to make that possible. And she's on call twenty-four hours a day."* *"A regular Florence Nightingale," Zach muttered* (A. Kane). *"The floor maid let me in."* I explained, *"She came over to the side of my bed and touched my forehead in a Florence Nightingale gesture. "You have no fever," she said* (I. Shaw). У першому випадку, вживаючи ім'я Флоренс Найтінгейл, англійської медсестри, організатора і керівника загону санітарок під час Кримської війни 1853-1856 років, національної героїні, Зак виражає нехвалення до діяльності Міс Ріверс, а в другому алюзивний антропонім має позитивну конотацію.

Багато алюзій поєднуються з гіперболами, що надає тексту більшої експресивності. Наприклад: *"How bad is the damage?"* *"I'm not so sure yet. It looks pretty nasty. The house is leaking like a sieve. and I've got Niagara Falls in my kitchen* (D. Steel). *Then the Big Ben beside the bed tore her out of sleep with its ruthless howl* (S. King). *He ordered cold cereal instead, along with a foul cup of coffee and half a grapefruit that looked as if it might have come over on the Mayflower* (S. King). *"I just want it to go back to the way it was in the beginning."* But she was trying to raise the Titanic, and she was beginning to see it (D. Steel).

Біблійні алюзії часто виражають різні поняття, як зберігаючи денотативне значення (“*You shouldn’t mind my getting rid of her. She insulted your friend, and she was a Judas. Once a Judas, always a Judas.*” (I. Johansen) – Іуда, один з дванадцяти апостолів Ісуса Христа, який зрадив свого вчителя, символізує зрадництво), так і змінюючи його (*Watching all her married friends leave with each other made her feel like the only single species on Noah’s arc* (D. Steel) – Ковчег Ноя, корабель побудований за Божою вказівкою для порятунку Ноя, його сім’ї, й тварин світу від Всесвітнього потопу, в цьому контексті підкреслює безмежну самотність героїні).

Отже, аналіз теоретичного матеріалу та художніх творів сучасних англомовних письменників, підтверджує думку Л.Ю. Горнакової, що алюзивні антропоніми виконують одночасно анафоричну і катафоричну функції. Численні біблійні, літературно-художні, історично-географічні, та мистецько-наукові алюзії вказують на “фонові знання” сучасних авторів і сприяють експресивності тексту-реципієнту. Результати дослідження можуть бути застосовані у викладанні курсів лексикології, стилістики, загального та порівняльного мовознавства та літературознавства.

У перспективі видається доречним провести порівняльний аналіз алюзій з такими інтертекстуальними явищами, як цитування, ремінісценція, епіграф на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу.

Література:

1. Белоножко Н. Д. Аллюзия и ее текстовая роль [Електронний ресурс] / Н. Д. Белоножко // Электронное научное издание “Труды МГТА: элекронный журнал”. – Режим доступа : www.e-magazine.meli.ru/Vipusk_16/206_v16_Belonozhko.doc
2. Воробйова М. В. Алгоритм ідентифікації алюзивних засобів у тексті (на матеріалі англомовного публіцистичного дискурсу) / М. В. Воробйова // Міжнародний вісник міжнародного гуманітарного університету. – 2011. – № 2. – С. 92-95.
3. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / И. Р. Гальперин. – М. : Издательство “Высшая школа”. – 1977. – 336 с.
4. Горнакова Л. Ю. Роль аллюзивного антропонима в семантике художественного текста / Л. Ю. Горнакова // Известия вузов. Серия “Гуманитарные науки” 1 (1) : Филология и лингвистика. – 2010. – С. 62-66.
5. Машкова Л. А. Аллюзия в романе Гофмана “Эликсиры дьявола” / Л. А. Машкова // В мире Э. Т. А. Гофмана. – Калининград : Гофман-центр, 1994. – С. 120-131.
6. Москвин В. П. Цитирование, аппликация, парафраз : к разграничению понятий / В. П. Москвин // Филологические науки. – 2002. – № 1. – С. 63-70.
7. Семешко Н. М. Деякі аспекти специфіки алюзії в сонетах Е. Спенсера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/natural/.../47.pdf.
8. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка : Учебник для вузов / Ю. М. Скребнев. – М. : ООО “Издательство АСТ”: ООО “Издательство Астрель”. – 2000. – 224 с.
9. Соловьёва М. А. Роль аллюзивного антропонима в создании вертикального контекста (на материале романов А. Мердок и их русских переводов) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / М. А. Соловьёва. – Екатеринбург, 2004. – 300 с.
10. Тухарели М. Д. Аллюзия в системе художественного произведения: автореф. дис. на соискание уч. степ. канд. филол. наук: спец. 10.01.08 “Теория литературы. Текстология” / М. Д. Тухарели. – Тбилиси, 1984. – 28 с.
11. Тютенко А. А. Структура і функції алюзії в пресі Німеччини, Австрії і Швейцарії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / А. А. Тютенко. – Х., 2000. – 20 с.